

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ "ЕКОНОМІКА" У СКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

У статті проаналізовано структуру суспільно-політичної лексики української та англійської мов на рівні лексико-семантичних полів. Проведено зіставний аналіз структурної організації лексико-семантичного поля "Економіка" на прикладі двох мов. Розглянуто відмінності щодо лексичного наповнення мікрополів та лексико-семантичних груп лексико-семантичного поля "Економіка" у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов.

Проблеми вивчення лексичного рівня споріднених і неспоріднених мов викликають особливий інтерес, оскільки в лексиці найбільш яскраво відображена специфіка національних мовних систем. Дослідження спільних та відмінних структурно-семантичних рис дає можливість розкрити своєрідність рідної мови й культури на фоні контактування мов.

Питання мовних контактів є актуальними в теоретичному і прикладному мовознавстві, про що свідчить велика кількість праць в українській та зарубіжній лінгвістиці. Проблеми взаємодії мов завжди знаходилися в центрі уваги Е. Ф. Володарської, В. Г. Гака, Г. В. Зимовець, Г. П. Іжакевич, В. Ю. Розенцвейга, Е. Хаугена. Вагомий внесок у сучасну розробку та становлення комплексного дослідження лексики української, російської, німецької, англійської мов зробили мовознавці В. В. Акуленко, Л. В. Бублейник, Р. О. Будагов, Г. Вежбицька, О. Л. Зеленецький, О. Ю. Карпенко, Т. М. Корольова, І. В. Корунець, О. А. Семенюк, К. К. Швачко, С. О. Швачко та ін. Плідними є наукові розвідки міжмовних контактів на прикладі східнослов'янських мов Т. І. Вендіної, М. П. Кочергана, В. І. Кононенка, В. М. Манакіна, В. М. Русанівського, Г. М. Яворської та ін. Саме у працях зазначених лінгвістів було закладено підґрунтя для подальших досліджень у лінгвістиці з урахуванням когнітивного підходу.

Мета статті полягає у проведенні зіставного аналізу лексичного наповнення мікрополів та лексико-семантичних груп лексико-семантичного поля "Економіка" у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов.

Дослідженням поняття "суспільно-політична лексика" займалися багато як українських (А. А. Бурячок, В. В. Жайворонок, А. В. Капуш, Т. П. Клімушенко, О. О. Мороз, І. В. Холявко), так і зарубіжних (В. І. Акімова, А. С. Белая, М. К. Гарбовський, Л. О. Жданова, С. Г. Капралова, Т. Б. Крючкова, І. Ф. Протченко, Н. Г. Юзефович, Д. Камерон, В. Дікман, Х. Ласвел, Г. Клаус) лінгвістів.

У мовознавчій літературі існує чимало визначень суспільно-політичної лексики. У дисертаційному дослідженні, де описано відображення суспільно-політичних змін у лексиці російської та корейської мов, Лі Йонг Хі визначає суспільно-політичну лексику як частину лексичної системи мови, в якій найбільш наочно виражені соціальна структура суспільства, світоглядні погляди носіїв мови, способи організації суспільного життя країни, у якій функціонує мова, а також інших країн. Автор наголошує, що функціонування та розвиток цієї підсистеми іноді прямо, а частіше опосередковано виражають широкий спектр суспільних процесів. У деякі періоди життя суспільства тут в історично короткі проміжки часу відбуваються такі зміни, які в інших лексико-семантичних підсистемах розтягуються на століття. Проте навіть у відносно стабільні періоди життя соціуму суспільно-політична лексика постійно розвивається та поновлюється [1: 4].

У статті услід за Т. Б. Крючковою, визначаємо суспільно-політичну лексику як особливу лексико-семантичну підсистему мови, до якої входить найбільш вживана частина суспільно-політичної термінології, назви державних, партійних та інших громадських організацій та закладів, соціальних інститутів, найменування соціальних реалій та явищ життя різних країн тощо [2: 16].

Більшість визначень суспільно-політичної лексики об'єднує те, що, по-перше, вони є соціологічно спрямованими, по-друге, основною системою дослідники вважають систему понятійно-сміслових сфер, на яких базується ця лексична група.

Суспільно-політична лексика характеризується розмитістю своїх меж, тематичною дисперсією та широтою сфери вживання. З метою систематизації мовного матеріалу вважаємо за потрібне виокремити основні лексико-семантичні поля (ЛСП) досліджуваних лексичних одиниць, у межах яких здійснити аналіз динамічних процесів у суспільно-політичній лексиці в їх кореляції з чинниками соціального характеру. Особливістю лексико-семантичного поля є те, що воно "виділяється на основі логічного членування широкого поняття", але разом з тим являє собою "власне мовне членування уявлень людини про об'єктивну дійсність" [3: 184].

До складу лексико-семантичного поля входять одиниці одного мовного рівня, що збігаються за будь-якою лексичною семою. Значення поля поєднує в собі дві семантичні ознаки: узагальнювальну (інтегрувальну) та диференційну, яка відмежовує один член групи від інших. Об'єднання досліджуваних слів суспільно-політичного змісту на основі ситуативної спільності в межах політичної, ідеологічної, соціальної, правової та інших сфер суспільного життя зумовлює наявність у їхній семантичній структурі спільної семи – "сфера суспільно-політичних відносин". Цей маркер указує на належність членів лексико-семантичного поля, що перебувають у різних

семантичних зв'язках між собою, до суспільно-політичної лексики. Таким чином, можна стверджувати, що лексико-семантичне поле, до складу якого входить ряд лексичних одиниць, об'єднаних на основі логічних зв'язків, характеризується наявністю семантичних відношень між своїми членами (мовними зв'язками).

Узагальнивши досвід попередників, виділяємо лексико-семантичні поля, структурні особливості яких будемо досліджувати в обох мовах. Оскільки основу політичної лексики становлять такі ключові поняття, як влада, держава, демократія, ідеологія, суспільство, політика, економічна діяльність, правова сфера, то, відповідно, відокремлено такі лексико-семантичні поля, кожне з яких має досить комплексну структуру, що представлена мікрополями та лексико-семантичними групами (далі ЛСГ): 1. Суспільство. Держава. 2. Політика. 3. Право. 4. Економіка.

Сфера економіки охоплює досить пріоритетну сферу діяльності усіх сучасних держав, зокрема України та Великобританії. Динамічний потенціал ЛСП "Економіка" визначається його екстралінгвальним статусом. Аналізоване ЛСП постійно розширюється за рахунок запозичень. Незважаючи на внутрішню неоднорідність одиниць, виділені в складі цього ЛСП групи демонструють ряд подібних характеристик: зверненість до відносно вузького фрагменту дійсності поєднується з тенденцією до детермінологізації, специфічна внутрішня членованість – із наявністю в кожній з груп ознак концепту влади.

У складі сучасної економічної лексики української та англійської мов з точки зору джерел формування виокремлюється значний прошарок одиниць, які становлять постійний фонд цієї сфери і відображають базові загальноекономічні поняття та категорії (*цiна, capital, import, budget, money, business*). У структурному аспекті в українській мові економічна лексика – це переважно словосполучення іменника з прикметником, який його характеризує, тоді як в англійській вона передається частіше одним компонентом.

Великий пласт в економічній лексиці української та англійської мов становлять запозичення, що пояснюється самим характером економічної діяльності (міжнародний характер економічних відносин). Хоча в англійській мові перевага надається власній лексиці, нарівні з англійськими словами побутує значна кількість запозичень, зокрема з французької (*barter, capital, industry* та ін.) та латинської (*monopoly, canon* тощо) мов.

Численні семантичні трансформації, які характерні для економічної лексики, пов'язані з перемінами в політико-економічному житті України й Великобританії. Деякі слова набули ідеологічного забарвлення або, навпаки, втратили його. Значних змін зазнали одиниці, які вживалися на позначення реалій капіталістичної економіки, хоча вони є абсолютно нейтральними за своєю семантикою.

ЛСП "Економіка" в українській та англійській мовах складається лише з одного мікрополя "Лексика на позначення соціально-економічної сфери", яке до свого складу включає ще менші мікрополя та лексико-семантичні групи. Далі перейдемо до лексико-семантичного аналізу структурних компонентів ЛСП "Економіка".

ЛСГ "Лексика на позначення загальних політико-економічних понять" наповнена найменуваннями, що відображають загальні політико-економічні процеси в Україні та Великобританії. Так, в англійській мові семема *barter* тлумачиться як *"a system of exchanging goods and services for other goods and services rather than using money"* [4: 112] ("система обміну товарами чи послугами на інші товари чи послуги без використання грошей"). В українській мові ця семема має схоже значення: *"прямий безгрошовий обмін товарами чи послугами"*; [5: 141]. Подібне семантичне наповнення в обох аналізованих мовах має семема *budget*, яка в англійській мові має таке значення: *"the total amount of money allocated or needed for a particular purpose or period of time"* [4: 193] ("загальна кількість грошей, які розподілено або потрібно для певної мети чи періоду часу"). Тлумачний словник української мови дає таке пояснення цієї лексичної одиниці: *"грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків, підприємства, установи за певний період"* [5: 49]. Крім того, в українській мові окремо виділяється найменування *бюджет державний* – *"основний загальнодержавний фонд централізованих грошових ресурсів, що виражає економічні відносини держави у процесі розподілу та перерозподілу валового суспільного продукту і національного доходу"* [5: 49].

Становить інтерес семантичне наповнення семем *'ембарго'*, яка в українській мові означає *"це засіб політичного та економічного тиску однієї держави або групи держав на іншу шляхом обмеження чи повного припинення торгово-економічних зв'язків з нею"* [5: 90], в англійській мові – це *"a government order restricting or prohibiting commerce, especially trade in a given commodity or with a particular nation"* [4: 496] ("розпорядження уряду, яке обмежує чи забороняє комерцію, насамперед, торгівлю щодо певного предмета вжитку чи з певною державою"). Як бачимо, в українській мові аналізована семема має більш конкретизоване, негативно забарвлене значення, а в англійській мові – переважно нейтральне.

Семантичне наповнення семем, що пов'язані з назвами політико-економічних понять в англійській мові, підтверджує той факт, що економіка Великобританії має більш стабільний характер та вищий рівень розвитку, ніж економіка України. На це вказує і різниця в кількості лексичних одиниць, які входять до складу аналізованої ЛСГ: в українській мові – 25 лексичних одиниць (1,98 %), тоді як в англійській мові – 36 семем (2,4 %).

В англійській мові семема *monopolism*, що входить до складу ЛСГ "Назви економічної політики" має ширше значення порівняно з її значенням в українській мові: *"a situation in which one company controls an industry or is the only provider of a product or service"* [4: 989] ("ситуація, у якій одна компанія контролює галузь виробництва або є єдиним постачальником товарів та послуг"). В українській мові ця лексична одиниця означає *"велике об'єднання, яке виникло на ґрунті концентрації виробництва й капіталу з метою встановлення панування в певній галузі господарства та одержання максимальних прибутків"* [6: 224].

Схоже семантичне наповнення в досліджуваних мовах має семема *націоналізація*, яка в українській мові має значення: *"примусове відчуження приватної власності у власність держави"* [5: 159]. В англійській мові

nationalisation – це "the act of transferring a business, property, or industry from private to governmental control or ownership" [4: 1014] ("передача справи, власності чи галузі виробництва під державний контроль чи володіння"). Специфічною рисою є те, що в українській мові в значенні цього слова акцентується увага на компонентах 'примусове відчуження', тоді як в англійській мові – 'передача власності під державний контроль'.

Характерною ознакою семантичного змісту більшості лексичних одиниць, що входять до складу ЛСГ "Назви стану економіки" в українській мові, є негативне оцінне забарвлення: *стагфляція* – "стан економіки окремо взятої країни чи групи країн, що характеризується загальним застоєм та розвитком інфляційних процесів" [5: 243]; *стагнація* – "застій у виробництві, торгівлі тощо" [7: 410]. Нейтрально забарвлене значення має семема *рентабельність* – "показник економічної ефективності бізнесу, що характеризує співвідношення доходу і витрат за певний період часу" [5: 218].

У складі ЛСГ "Назви стану економіки" в англійській мові зафіксовано семемі, які також мають негативне забарвлення: *deflation* – "the reduction of general economic activity, including lower prices and a reduced supply of money and credit" [4: 795] ("зниження загальної економічної активності, що включає низькі ціни, а також обмежене надання грошей та кредитів"); *inflation* – "a general rise in the prices of services and goods in a particular country, resulting in a fall in the value of money" [4: 795] ("загальне підвищення цін на товари чи послуги у певній країні в результаті знецінення грошей"). Однак у межах цієї ЛСГ в англійській мові також виявлено семемі з позитивним оцінним значенням, наприклад, *reflation* – "the process of bringing an economy out of recession by increasing the amount of money in circulation within it" [4: 1270] ("виведення економіки з кризи, шляхом збільшення кількості грошей в обігу").

Аналіз обсягу лексичних одиниць, які вибрано для проведення лексико-семантичного аналізу в межах ЛСГ "Назви стану економіки" в українській та англійській мовах, опосередковано свідчить про те, що економічне життя України та Великобританії має дещо мінливий характер, який багато в чому залежить від політики уряду обох країн.

Лексико-семантичне угруповання "Лексика на позначення суб'єктів фінансово-економічної політики" є меншим мікрополем у складі мікрополя "Лексика на позначення соціально-економічної сфери" в українській та англійській мовах. До нього входять дві ЛСГ: "Назви фінансово-промислових груп" та "Назви осіб, що працюють у сфері економіки".

ЛСГ "Назви фінансово-промислових груп" як в українській, так і в англійській мовах є нечисленною. У її межах в українській мові зафіксовано 6 найменувань (0,47 %). Семантичний склад лексико-семантичної групи пов'язаний із назвами різних компаній та організацій: *концерн* – "добровільне об'єднання підприємств, що здійснює спільну діяльність на основі централізації функцій науково-технічного й виробничого розвитку, а також інвестиційної, фінансової й зовнішньоекономічної діяльності, організації госпрозрахункового обслуговування підприємств" [5: 131]; *кооператив* – "підприємство, створене шляхом добровільного об'єднання осіб на пайовій основі для здійснення підприємницької діяльності" [5: 132].

До ЛСГ "Назви фінансово-промислових груп" в англійській мові входять 5 лексичних одиниць (0,4 %), семантичне наповнення яких представлено таким чином: *concern* – "a company or business, firm" [4: 313] ("компанія, бізнес чи фірма"); *corporation* – "a company recognized by law as a single body with its own powers and liabilities, separate from those of the individual members" [4: 342] ("компанія, визнана законом як єдиний орган, який має власні повноваження та можливості, окремо від інших членів").

Проаналізувавши семантичне наповнення вищевказаних одиниць, доходимо висновку, що в українських семемах представлена незначна роль держави у створенні різних підприємств та керуванні ними, тоді як в англійській мові акцентується увага саме на тому, що подібні організації визнані законом та підпорядковуються урядові держави ("a company recognized by law...").

Лексичні одиниці, що входять до складу ЛСГ "Назви осіб, що працюють у сфері економіки" в аналізованих мовах мають досить різне семантичне наповнення. Семема *партнер* в українській мові вживається в значенні: "фізична чи юридична особа – співучасник якоїсь справи, діяльності, договірної сторони; // про державу, громадське угруповання, підприємство і т. ін., з якими здійснюється яка-небудь спільна діяльність" [5: 176]. Подібне тлумачення має вказана семема і в англійській мові: "an owner of part of a company, usually a company he or she works in, who shares both the financial risks and the profits of the business" [4: 1105] ("власник частини компанії, зазвичай компанії, у якій він працює; який розділяє всі фінансові ризики та доходи бізнесу"). Відмінністю в семантичному наповненні семемі *партнер* в аналізованих мовах є те, що в українській мові вона має значення, пов'язане із зовнішньою політикою держави, тобто намаганням розширити співпрацю з іншими європейськими країнами. У сучасному світі зростає роль Європи як свого роду носія важливих цінностей, які поділяє й українське суспільство, а саме: свобода, рівність, демократія, соціальна солідарність. Тому питання інтеграції варто розглядати не тільки з погляду історичних зв'язків, географічних обставин, а й з погляду розвитку ринків та економіки. Таким чином, значення української одиниці є ширшим порівняно з англійським еквівалентом.

Кількість лексичних одиниць, що входять до складу ЛСГ "Назви осіб, що працюють у сфері економіки", в англійській мові становить 30 найменувань (2 %), а в українській мові – лише 12 семем (0,94 %). Таку значну різницю можна пояснити тим, що економічне життя Великобританії має більш комплексний характер, для вираження якого необхідна більша кількість номінацій.

Таким чином, у результаті лексико-семантичного аналізу ЛСП "Економіка" в українській та англійській мовах встановлено його кількісне наповнення: в англійській мові – 123 лексичні одиниці (8,6 %), тоді як в українській мові – 83 семемі (6,5 %). Щодо семантичного змісту лексичних одиниць, що входять до ЛСП

"Економіка" в українській та англійській мовах, можна зробити висновки про те, що загальні тенденції економічної діяльності за певних умов єдиного соціально-економічного устрою та глобалізації, сприяють прояву спільних рис у межах досліджуваного лексико-семантичного поля у двох європейських мовах.

Як специфічну рису в межах розглядуваного ЛСП відзначимо ширше семантичне наповнення англійських семем порівняно з українськими відповідниками. Цей факт, на нашу думку, має дві причини: більша словникова база англійської мови, а також більш стабільний економічний розвиток Великобританії порівняно з Україною. Поряд із цим у складі мікрополя "Лексика на позначення соціально-економічної сфери" української мови наявна більша кількість семем, що мають негативну оцінку дійсності (*ембарго*, *націоналізація*) у зіставленні з англійською мовою, що випливає з більш агресивних, конкурентних стосунків в українському суспільстві в межах економічних відносин.

Перспективи подальших досліджень автор вбачає у проведенні детального зіставного аналізу лексико-семантичного наповнення лексико-семантичних полів "Суспільство. Держава", "Політика", "Право" у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ли Йонг Хи. Отражение общественно-политических изменений в лексике русского и корейского языков : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Ли Йонг Хи. – Москва, 2003. – 18 с.
2. Крючкова Т. Б. Особенности формирования и развития общественно-политической лексики и терминологии / Т. Б. Крючкова. – М : Наука, 1988. – 151 с.
3. Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики / Ж. П. Соколовская. – К. : Наукова думка, 1990. – 184 с.
4. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford : University press, 2008. – 1780 p.
5. Сліпушко О. М. Політичний і фінансово-економічний словник / О. М. Сліпушко. – К. : Вид-во "Криниця", 1999. – 389 с.
6. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – [2-ге вид.]. – К. : Аконіт, 2008 – Т. 2. – 926 с.
7. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – [2-ге вид.]. – К. : Аконіт, 2008 – Т. 3. – 862 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Li Yong Hi. Otrazheniye obschestvenno-politicheskikh izmeneniy v leksike russkogo i koreyskogo yazikov [The Depiction of Socio-Political Changes in the Lexis of Russian and Korean Languages] : avtoref. dis. na soiskanie stepeni kand. filol. nauk. : spec. 10.02.01 "Russkiy yazyk" / Li Yong Hi. – M., 2003. – 18 s.
2. Kryuchkova T. B. Osobennosti formirovaniya i razvitiya obschestvenno-politicheskoy leksiki i terminologii [The Peculiarities of Formation and Development of Socio-Political Lexis and terminology] / T. B. Kryuchkova. – M. : Nauka, 1988. – 151 s.
3. Sokolovskaya Zh. P. Problemy sistemnogo opisaniya leksicheskoy semantiki [The Problems of Systematic Description of Lexical Semantics] / Zh. P. Sokolovskaya. – K. : Naukova dumka, 1990. – 184 s.
4. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford : University press, 2008. – 1780 p.
5. Slipushko O. M. Politichnyi i finansovo-ekonomichnyi slovnyk [Political and Financial Economic Dictionary] / O. M. Slipushko. – K. : Vid-vo "Krinitya", 1999. – 389 s.
6. Noviy tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy : v 3 t. [New explanatory dictionary of the Ukrainian language] / [ukl. V. Yaremenko, O. Slipushko]. – [2-ge vyd]. – K. : Akonit, 2008. – T. 2. – 926 s.
7. Noviy tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy : v 3 t. [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] / [ukl. V. Yaremenko, O. Slipushko]. – [2-ge vyd]. – K. : Akonit, 2008. – T. 3. – 862 s.

Матеріал надійшов до редакції 27.03. 2013 р.

Снисаренко Я. С. Сопоставительный анализ лексико-семантического поля "Экономика" в составе общественно-политической лексики украинского и английского языков.

В статье проанализирована структура общественно-политической лексики украинского и английского языков на уровне лексико-семантических полей. Проведен сопоставительный анализ структурной организации лексико-семантического поля "Экономика" на примере двух языков. Рассматриваются отличия в лексико-семантическом наполнении микрополей и лексико-семантических групп лексико-семантического поля "Экономика" в составе общественно-политической лексики украинского и английского языков.

Snisarenko Ya. S. The Comparative Analysis of the Lexical Semantic Field "Economics" within the Socio-Political Lexis of the Ukrainian and English Languages.

In the article the structure of the socio-political lexis of the Ukrainian and English languages is analyzed on the basis of the lexical semantic fields. The comparative analysis of the structural organization of the lexical semantic field "Economics" on the example of two languages is made. The differences in lexical semantic content of microfields and lexical semantic groups of the lexical semantic field "Economics" within the socio-political lexis of the Ukrainian and English languages are described.